

**Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень
у м. Дніпропетровську**

**БАГАТОНАЦІОНАЛЬНІ ВІЙСЬКОВІ ФОРМУВАННЯ
НАТО, ЄС І ОДКБ. МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Аналітична доповідь

Дніпропетровськ - 2011

**БАГАТОНАЦІОНАЛЬНІ ВІЙСЬКОВІ ФОРМУВАННЯ НАТО, ЄС І ОДКБ.
МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Автори:

Шевцов А.І., д.т.н., професор – загальна редакція, вступ

Їжак О.І, зав. відділом – розділи 1,2, висновки

Гавриш О.В. науковий співробітник – розділ 3.

У представленій аналітичній доповіді авторами зроблено аналіз діяльності багатонаціональних формувань, що включені до системи оборонного планування НАТО, Спільної політики безпеки і оборони ЄС, і тих, що формуються у рамках ОДКБ. Зроблено висновки щодо впливу процесів у цій сфері на європейську систему безпеки і представлені пропозиції щодо їх врахування при реалізації політики позаблоковості України.

Вступ

Багатонаціональні військові формування – складне явище. Існує велика кількість сучасних форм і історичних прикладів їх організації. Такі формування відіграють все більшу роль у діяльності Організації Північноатлантичного договору (НАТО), Європейського союзу (ЄС) і Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ). Існують паралелі в утворенні і функціонуванні багатонаціональних формувань в рамках цих організацій при безперечному лідерстві НАТО як ініціатора військових трансформацій і "лабораторії", де відпрацьовуються нові форми військової організації.

У вітчизняній літературі бракує досліджень цього аспекту розвитку європейської і міжнародної системи безпеки. Спостерігається тенденція окремого дослідження військових інструментів НАТО, ЄС і ОДКБ. Загалом, це повторює тренди, що існують в європейській літературі. Однак європейські дослідники, так само, як і американські, значну увагу приділяють технології утворення військових структур, що діють на національному і міжнародному рівнях¹. Відтак, багатонаціональним військовим формуванням НАТО і ЄС приділяється значна увага². Проте, європейські і американські дослідники схильні залишати поза увагою військовий розвиток ОДКБ.

Можна спостерігати різні мотиви утворення багатонаціональних військових формувань: безпекові, політичні, економічні. Для часів "холодної" війни характерним було об'єднання військових потенціалів для протидії спільному ворогу. Після її завершення створення багатонаціональних формувань почало розглядатись як важливий інструмент європейської інтеграції. Ініціаторами виступили країни ЄС (створення Єврокорпусу на

---

¹ Thomas-Durell Young. Multinational Land Formations and NATO: Reforming Practices and Structures. Strategic Studies Institute. U.S. Army War College. Carlisle Barracks, Pennsylvania. 1997. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub144.pdf>

² Anthony King. The Transformation of Europe's Armed Forces: From the Rhine to Afghanistan. Cambridge University Press, New York. 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://books.google.com.ua/books?id=sAkM6wwTQxwC&printsec=frontcover&dq=Anthony+King.+The+Transformation+of+Europe%E2%80%99s+Armed+Forces:+From+the+Rhine+to+Afghanistan.&hl=uk&sa=X&ei=1HP5TqvBDsHKtAax_fnRDw&ved=0CC4Q6AEwAA#v=onepage&q=Anthony%20King.%20The%20Transformation%20of%20Europe%E2%80%99s%20Armed%20Forces%3A%20From%20the%20Rhine%20to%20Afghanistan.&f=false

початку 1990-х), однак практична реалізація даної ідеї – заслуга НАТО. На брюссельському саміті Альянсу у 1994 році була прийнята концепція Багатонаціональних оперативно-тактичних сил (Combined Joint Task Forces). Метою було створення інструментів для виконання нового спектру завдань (менш інтенсивних у суто військовому відношенні) при інтеграції зусиль НАТО, ЄС і країн партнерів.

Однак питання безпеки при утворенні багатонаціональних формувань і у новітній час продовжують відігравати суттєву роль. Можна навести приклад приєднання Польщі до німецько-датського корпусу і перенесення спільного штабу цього формування на польську територію. Принципові рішення були прийняті ще до формального приєднання Польщі до НАТО із врахуванням інтересів оборони південно-східного флангу Альянсу.

Початок світової фінансово-економічної кризи у 2008 році спонукав до заморожування або навіть скорочення військових витрат європейських країн. В результаті, проявилась тенденція до "злиття" найбільш коштовних військових активів близьких союзників, як це трапилось з авіаносними силами Франції і Великобританії у 2010 році³. Ідея економії за рахунок створення інтегрованих сил існувала і раніше, наприклад, створення флоту літаків раннього попередження (AWACS) НАТО. Однак раніше жодна країна не наважувалась відмовлятися від суверенітету над ключовими ударними системами.

Зазначені фактори в сучасному світі діють спільно. Однак при прийнятті відповідних рішень важливо розуміти головну мету: зміцнення безпеки, сприяння інтеграції, або економія коштів.

Політика позаблоковості України передбачає конструктивну співпрацю з військово-політичними союзами. Один з можливих напрямів – створення багатонаціональних військових формувань, якщо це не передбачає зобов'язань щодо колективної оборони.

---

³ *О.Іжак*. Антанта з розрахунку / Дзеркало тижня, №42, 13 листопада 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/antanta_z_rozrahunku-61426.html

21 квітня 2011 року Рада національної безпеки і оборони України ухвалила рішення "Про участь Збройних Сил України у багатонаціональних військових формуваннях високої готовності"⁴. Це рішення є логічним кроком у реалізації довгострокової політики України з посилення можливостей долучатись до міжнародних операцій. Це передбачає здатність виконувати так звані резервні угоди з ООН щодо оперативного надання підрозділів для миротворчих місій, створює базу для участі у Бойових групах ЄС і Силах реагування НАТО.

Таким чином, участь України у багатонаціональних військових формуваннях розширюється. Дана аналітична доповідь ставить за мету розглянути найбільш важливі аспекти діяльності багатонаціональних військових формувань у рамках НАТО, ЄС і ОДКБ. Вона не є всеохоплюючою. До розгляду були включені тільки ті формування в Європі, які, по-перше, мають визначену і стабільну структуру (як у мирний час, так і під час застосування), по-друге, управляються власним штабом, по-третє, включені до командної структури НАТО, ЄС, або ОДКБ. Відповідно, із розгляду виключені коаліційні сили, сформовані для конкретних операцій, сили територіальної оборони НАТО, багатонаціональні формування, що з різних причин не відіграють значної ролі в системі оборонного планування НАТО. Для ОДКБ у цьому відношенні зроблене виключення: розглядаються всі проекти військової інтеграції, які із певним запізненням відтворюють європейський досвід.

Важливим аспектом функціонування багатонаціональних військових формувань, які розглядається у доповіді, є рівні повноважень спільного командування. В українській літературі прийнято розрізняти командування і адміністративні повноваження. Однак для розуміння міжнародного досвіду корисною буде більш детальна "шкала" повноважень, яка окрім адміністративного контролю включає п'ять рівнів: координаційні повноваження, тактичний контроль (TACON), тактичне командування (TACOM), оперативний контроль (OPCON), оперативне командування (OPCOM). Зміст цих термінів наведений у Додатку. Виходячи із політики

---

⁴ Введено в дію Указом Президента № 492/2011 від 21 квітня 2011 року

позаблоковості України, актуальним є порівняння процесів військової інтеграції у рамках НАТО, ЄС і ОДКБ. Це дозволить глибше зрозуміти технологію цих процесів, їх наслідки для європейської системи безпеки, і зробити пропозиції щодо удосконалення політики України у цій сфері.

1. Багатонаціональні військові формування НАТО

Сухопутні формування

В раках Сил реагування НАТО (СРН) діють кілька багатонаціональних корпусів високої готовності. Їх штаби під час чергування або розгортання виконують роль видових командувань сухопутних військ у рамках командної структури Альянсу. Вони можуть здійснювати управління і командування силами від бригади до корпусу.

Штабом Союзного командування операцій НАТО (SHAPE) на сьогоднішній день сертифіковані вісім корпусів ранжованої готовності (Graduate Readiness)⁵. Чотири з них багатонаціональні:

- Союзний корпус швидкого реагування (Allied Rapid Reaction Corps, ARRC);
- Перший німецько-голландський корпус швидкого розгортання (Rapid Deployable German-Netherlands Corps, NRDC-GE/NL);
- Багатонаціональний корпус "Північ-Схід" (Multinational Corps North East, MNC NE);
- Єврокорпус (Eurocorps).

Всі вони, окрім Багатонаціонального корпусу "Північ-Схід", є корпусами високої готовності. Штаби корпусів високої готовності (багатонаціональні і національні) по черзі (з інтервалом у шість-дев'ять місяців) приймають командування Міжнародними силами сприяння безпеці (ISAF) в Афганістані. Крім того, вони на ротаційній основі виконують функції видового командування сухопутних сил СРН (з періодом чергування шість місяців). Корпуси нижчої готовності долучаються до місій і чергування, але не виконують при цьому головної ролі.

---

⁵ Усталеного українського терміну не існує. В англійсько-російському словнику військових термінів, складеному за рішеннями Ради НАТО-Росія, перекладів для терміну "graduate readiness" не наведено. В термінології НАТО термін "graduate readiness" охоплює "high readiness" (висока готовність) і "lower readiness" (понижена готовність).

*Союзний корпус швидкого реагування (ARRC)*⁶ був створений у 1992 році на базі британських сил, розгорнутих у Німеччині, і став першим корпусом швидкого реагування НАТО. Він мав виконувати роль основного оперативного інструменту у розпорядженні європейського командування Альянсу. З 2002 року, коли почала реалізовуватись концепція СРН, ARRC разом з іншими п'ятьма⁷ корпусами був перекваліфікований у корпус сухопутних військ високої готовності⁸, які мають більш широкі функції.

Відмінність ARRC від інших корпусів високої готовності НАТО полягає у тому, що його штаб має більшу інтеграцію з Союзним командуванням операцій і знаходиться під його постійним оперативним командуванням (OPCOM). У той же час, командувач корпусу у мирний час має тільки адміністративні повноваження щодо сил корпусу, а під час застосування здійснює оперативний контроль (OPCON)⁹. Завдяки особливим відносинам з НАТО, штаб корпусу може забезпечити розгортання сил по всьому світу протягом від 5 до 30 діб в залежності від ситуації.

У 2010 року, після завершення виводу британських сил з Німеччини, штаб корпусу був переведений до міста Інсворт на півдні Англії. Проте, штаб корпусу залишився під постійним оперативним командуванням НАТО. Великобританія є базовою (framework) країною ARRC і забезпечує близько 80 % фінансування і 60 % кадрів його штабу. За чинними процедурами, корпусом командує британець у чині генерал-лейтенанта. Роботу штабу, у тому числі при оперативному розгортанні, також забезпечує британська бригада зв'язку, підпорядкована командувачу корпусом.

Проте ARRC залишається багатонаціональним формуванням. Персонал штабу (400 осіб) складається з представників 17 країн: Бельгії, Данії,

---

⁶ *Headquarters Allied Rapid Reaction Corps (HQ ARRC)*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.arcc.nato.int/>

⁷ Ще два корпуси були атестовані як сили низької готовності.

⁸ *Headquarters High Readiness Force (Land), HQ (HRF (L))*.

⁹ *Thomas-Durell Young*. *Multinational Land Formations and NATO: Reforming Practices and Structures*. Strategic Studies Institute. U.S. Army War College. Carlisle Barracks, Pennsylvania. 1997, p.71. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub144.pdf>

Німеччини, Франції, Греції, Великобританії, Італії, Канади, Нідерландів, Норвегії, Польщі, Португалії, Іспанії, Чехії, Туреччини, Угорщини та США.

Сили корпусу (які передаються до спільного командування під час активацій), включають чотири дивізії: дві британські дивізії (перша танкова і третя механізована), одну датську (перша механізована), одну італійську (AQIU). Крім того, корпус здійснює навчання першої німецької танкової дивізії, яка входить до першого німецько-голландського корпусу (див. далі).

За час свого існування корпус ARRC забезпечував дії НАТО у кількох операціях. Протягом 1995-1996 років штаб корпусу був основою сухопутного компоненту сил IFOR у Боснії на Герцеговині. Штаб корпусу здійснював командування 5 500 британських, 4 000 французьких і 180 голландських військових. Потім у 1999 році корпус ніс головну відповідальність за сили НАТО у Косові KFOR, у 2006 році і у 2011 роках – за сили НАТО в Афганістані ISAF.

*Перший німецько-голландський корпус швидкого розгортання (NRDC-GE/NL)*¹⁰ почав створюватись з початку 1990-х. У 1993 році був підписаний Договір про об'єднання двох незалежних (німецького і голландського) корпусів і створення на їх основі одного, що складається з однієї німецької та однієї голландської дивізій. Цей корпус було активовано у 1995 році. Штаб корпусу розмістився у німецькому місті Мюнстер. Розташування штабу мало як практичне (наявність інфраструктури), так і символічне (місце підписання Вестфальського миру) значення.

Спочатку завданням корпусу була оборона території країн-членів НАТО в рамках основних сил оборони НАТО, а також участь у миротворчих, гуманітарних місіях і надання невідкладної допомоги під час стихійних лих.

Невдовзі корпус отримав нові завдання у якості військового формування, підзвітного Західноєвропейському союзу (ЗЄС), а з грудня 1999 року він був включений у нову систему командування сухопутних сил НАТО.

---

¹⁰ 1 (German/Netherlands) Corps. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.1gnc.org/>

В рамках концепції СРН НАТО вже у 2002 році корпус був кваліфікований, як сухопутне формування високої готовності (HRF (L)). І вже у 2003 році штаб корпусу був уповноважений забезпечувати сухопутну компоненту сил ISAF в Афганістані. З 2004 року почалась регулярна активація корпусу у рамках чергування СРН.

Корпус NRDC-GE/NL є єдиним в Європі багатонаціональним військовим формуванням, командир якого здійснює оперативне командування (OPCON) наданими силами у мирний час (між розгортаннями і активаціями). Під час застосування рівень контролю підвищується до оперативного командування (OPCOM)¹¹. Штаб корпусу здатен забезпечити розгортання в термін від 20 до 30 діб.

Командування складається з 3 осіб на чолі з бригадним генералом. Посади обіймаються на ротаційній основі німецькими і голландськими офіцерами. Штаб налічує 450 осіб. Через свою роль у Силах реагування НАТО, до штабу NRDC-GE/NL призначаються не тільки німецькі та голландські офіцери, але й представники інших країн НАТО. Відповідно до спеціальних угод, 70 посад обіймаються офіцерами Великобританії, Данії, Іспанії, Італії, Норвегії, США.

Робота штабу підтримується двонаціональними батальйонами кадрового забезпечення (Мюнстер, Німеччина) і батальйоном зв'язку та інформації (Айберден, Нідерланди). У разі повного розгортання, кожна з країн-засновниць має надати по бронетанковій дивізії: Перша бронетанкова дивізія з боку Німеччини і голландські сили дивізійного рівня "Koninklijke Landmacht".

Корпус NRDC-GE/NL відповідав за сухопутний компонент сил ISAF в Афганістані у 2003 році. У 2009 році корпус надав для сил ISAF 300 військовослужбовців для роботи у штаб-квартирі і у командах реконструкції провінцій. У якості корпусу Сил реагування НАТО, NRDC-GE/NL долучався до їх активації у 2005 і 2008 роках.

---

¹¹ *Thomas-Durell Young. Multinational Land Formations and NATO: Reforming Practices and Structures. Strategic Studies Institute. U.S. Army War College. Carlisle Barracks, Pennsylvania. 1997, p.65. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub144.pdf>*

*Багатонаціональний корпус "Північ-Схід" (Multinational Corps North East MNC-NE)*¹² об'єднує німецькі, датські і польські підрозділи. Його штаб знаходиться у польському місті Щецин. Існувало багато чинників, які сприяли створенню цього корпусу за участю одного з нових членів НАТО. Крім військового значення (захист північно-східного флангу Альянсу), корпус служить політичним символом інтеграції збройних сил Польщі та інших нових членів у багатонаціональній структурі НАТО.

Тристороннє військове співробітництво активно розвивалось починаючи з 1995 року. Після запрошення Польщі у 1997 році на саміті Альянсу в Мадриді міністри оборони трьох країн прийняли рішення створити спільний корпус. Практично, мова йшла про переформування для нових місій німецько-датського корпусу, який був створений за часів "холодної" війни, приєднання до нього Польщі, і перенесення штаб-квартири на польську територію. Вже у 1998 році, коли Польща ще офіційно не була членом НАТО, були підписані установчі документи. Восени 1999 року (всього через півроку після офіційного приєднання) штаб корпусу було активовано і він набув повної спроможності у 2000 році.

Сертифікаційні навчання пройшли у 2005 році. Згодом **MNC-NE** був офіційно сертифікований, як корпус розгортання пониженої готовності. Його відмінність від корпусів високої готовності полягає у більшому часі, необхідному для розгортання – від 91 до 180 діб від отримання наказу (замість 20-30 діб у корпусів високої готовності). Через це він не може залучатись до чергування СРН, але здатен приймати участь у ротаціях закордонних місій.

Нижчий рівень готовності відбивається на роботі штабу. Він має значно меншу численність (менше 230 посад у порівнянні з приблизно 450 посадами у штабах високої готовності). У мирний час командуванню корпусу¹³ підпорядкована тільки штабна рота. Під час активації командування набуває контроль над штабною бригадою, яка забезпечує розгортання. Рівень контролю

---

¹² *Multinational Corps North East MNC-NE* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mncne.pl/>

¹³ Його функції виконує спеціальний трьонаціональний комітет, який на ротаційній основі обирає командувача і заступників.

сил корпусу з боку командування – OPCON. У той же час, існує багаторічна традиція (з часів, "холодної війни", коли корпус був німецько-датським), що під час навчань командування має рівень контролю OPCOM, тобто вищий, ніж під час операцій¹⁴.

Поступово розмір штабу MNC-NE збільшився за рахунок представників інших країн-членів НАТО. На сьогодні, окрім трьох країн-засновниць корпусу, в цьому штабі працюють представники ще восьми країн, які обіймають біля 20 посад. Це офіцери Естонії, Латвії, Литви, Румунії, Словаччини, Словенії, США, Чехії.

Під час застосування до складу корпусу може бути передано до трьох дивізій – датська ютландська механізована дивізія (численність 18 000), німецька 14-та броньована гренадерська дивізія (численність 19 000), польська 12-та механізована дивізія (12 000).

Місія в Афганістані у 2007 році стала найважливішим завданням корпусу після досягнення повної оперативної готовності у 2006 році. MNC NE був першим корпусом нижчої готовності (lower readiness), що приймав участь в місії ISAF. Розгортання контингенту MNC-NE у рамках ротації ISAF X/1 тривало досить довго (кілька місяців). Всього більше 160 офіцерів приймали участь у ротації на різних позиціях. У 2010 році контингент MNC-NE повторно долучався до місії ISAF. Біля 130 офіцерів корпусу займали різні посади у новому об'єднаному командуванні місії.

Єврокорпус (Eurocorps)¹⁵ можна вважати наочним втіленням європейської оборонної інтеграції та одним із результатів Єлисейського договору, підписаного у 1963 році президентом Франції Шарлем де Голлем і канцлером Німеччини Конрадом Аденауером. У цьому договорі сторони, серед іншого, взяли на себе зобов'язання співпрацювати в галузі оборони. У 1987 році

---

¹⁴ Thomas-Durell Young. Multinational Land Formations and NATO: Reforming Practices and Structures. Strategic Studies Institute. U.S. Army War College. Carlisle Barracks, Pennsylvania. 1997, p.63. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub144.pdf>

¹⁵ Eurocorps -- A force for the European Union and the Atlantic Alliance. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurocorps.org/>

президент Франції Франсуа Міттеран і канцлер Німеччини Гельмут Коль ініціювали створення франко-німецької бригади. Вона була активована у 1991 році.

У 1991 році Німеччина і Франція надіслали листа голові Ради Європи, в якому висловлювався намір створити корпус за участі членів Західноєвропейського союзу. У 1992 році Франсуа Міттеран і Гельмут Коль на основі спільної доповіді міністрів оборони двох країн прийняли рішення про створення Єврокорпусу, одним з підрозділів якого мала стати франко-німецька бригада. Вже через кілька тижнів до французького міста Страсбургу (місця розташування штабу корпусу) був направлений тимчасовий персонал. Невдовзі, у тому ж році ЗЄС була прийнята так звана Петерзбергська декларація, у якій говорилось про ЗЄС як оборонну складову ЄС. Виходячи з цього, у 1993 році країни-засновниці Єврокорпусу вирішили передати його у розпорядження ЗЄС.

Однак ні ЗЄС, ні тим більше ЄС не мали на той час командної структури, яка б дозволила управляти новим багатонаціональним військовим формуванням. Тому відразу після передачі Єврокорпусу у розпорядження ЗЄС у тому ж 1993 році між командуванням Єврокорпусу і європейським командуванням НАТО було підписано Угоду про умови залучення Єврокорпусу до місій НАТО і його статус у мирний час. Була узгоджена формула, за якою Єврокорпус у мирний час підпорядковувався структурам ЗЄС, а під час застосування – НАТО.

Франко-німецька ініціатива швидко зацікавила інші країни, зокрема, Бельгію. Приєднання останньої до Єврокорпусу було схвалено урядом країни влітку 1993 року. Офіційна активація Єврокорпусу відбулась восени 1993 року. У 1995 року до Єврокорпусу приєдналась Іспанія, у 1996 році – Люксембург.

У 1999 році були прийняті важливі рішення щодо європейської політики безпеки і оборони, які мали велике значення для розвитку Єврокорпусу. У травні під час франко-німецького саміту у Тулузі було запропоновано передати Єврокорпус у розпорядження ЄС в якості військового інструменту реагування на кризи. Ця пропозиція була представлена іншим державам. Ця пропозиція

була підтримана іншими країнами-членами і оформлена у рішеннях самітів ЄС у Кельні (червень 1999 року) і у Гельсінкі (грудень 1999 року). В результаті Єврокорпус став основою для сил реагування ЄС у рамках так званих "Гельсінських завдань".

Реалізація цих рішень дала суперечливий результат. "Гельсінські завдання" у тому вигляді, як вони були проголошені у 1999 році, не були повністю виконані. Однак вони дали імпульс для розвитку Єврокорпусу в рамках концепції Сил реагування НАТО. Осінню 2001 року країни-учасниці Єврокорпусу вирішили трансформувати його у формування швидкого реагування у розпорядження ЄС і НАТО. Протягом 2002 року була проведена його атестація для участі у Силах реагування НАТО. Однією з умов такої сертифікації було відкриття Єврокорпусу для участі інших країн. Через зміну статусу протягом 2002 року була підписана нова технічна угода з командуванням операцій НАТО і асоційованими країнами – Грецією, Польщею і Туреччиною. У якості асоційованих до Єврокорпусу приєдналась також нейтральна Австрія (це не було вимогою Альянсу, але не суперечило його політиці по відношенню до ЄС).

Основна різниця між базовими (framework) і асоційованими учасниками Єврокорпусу полягає у масштабах участі. Перші підтримують командну структуру і надають військові підрозділи, другі – залучаються тільки до роботи штабу. У грудні 2011 року Польща, яка є асоційованою країною Єврокорпусу, була запрошена стати базовою країною починаючи з 2016 року.¹⁶

У 2009 році вступив у силу Страсбургський договір, яким штаб Єврокорпусу отримав статус юридичної особи і єдиної військової організації ЄС, що є суб'єктом міжнародного договору¹⁷.

---

¹⁶ Poland can join the Eurocorps. European Organisation of Military Associations. 1 December 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.euromil.org/index.php?option=com_content&view=article&id=380%3Apoland-can-join-the-eurocorps&catid=114%3Atop-news&Itemid=26

¹⁷ The Treaty of Strasbourg confirms Eurocorps as a Pioneer in European Defence. Headquarters Eurocorps. Press-release of 25 February 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eurocorps.org/news.php?id_news=787

Керівництво Єврокорпусу складається з командувача, його заступника і начальника штабу. Призначення на ці посади відбувається на ротаційній основі з періодом 2 роки з трьох різних базових країн. Командувач корпусу має постійний рівень повноважень OPCOM (оперативне командування) щодо франко-німецької бригади, щодо всіх сил – під час розгортання, адміністративні повноваження щодо національних контингентів – у мирний час¹⁸. Основні данні про участь країн у Єврокорпусі представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Склад Єврокорпусу

Країни	Статус	Представництво у штабі	Військові підрозділи
Австрія	асоціація з 2002 року	1 офіцер	дивізія
Бельгія	участь з 1993 року	16 % персоналу	1-ша середня бригада
Греція	асоціація з 2002 року	2 офіцери	--
Іспанія	участь з 1994 року	21% персоналу	1-ша механізована дивізія
Італія	асоціація з 2009 року	2 офіцери	--
Люксембург	участь з 1996 року	2 офіцери	розвідувальна рота
Німеччина	участь з 1992 року	29 % персоналу	10-та бронетанкова дивізія, франко-німецька бригада
Польща	асоціація з 2002 року	18 офіцерів	--
Туреччина	асоціація з 2002 року	3 офіцери	--
Франція	участь з 1992 року	34% персоналу	Дивізія "Etat-Major de Force", франко-німецька бригада

¹⁸ *Thomas-Durell Young. Multinational Land Formations and NATO: Reforming Practices and Structures. Strategic Studies Institute. U.S. Army War College. Carlisle Barracks, Pennsylvania. 1997, p.81. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub144.pdf>*

Починаючи з 1998 року Єврокорпус бере участь у міжнародних операціях НАТО. Протягом 1998-2000 років він виконував функції базового підрозділу для сил стабілізації SFOR у Боснії та Герцеговині, у 2000 році – сил KFOR у Косові, у 2004 - 2005 роках – сил ISAF в Афганістані. Запланована чергова ротація Єврокорпусу для сил ISAF у 2012 році.

В якості одного із корпусів високої готовності Єврокорпус залучається до чергування Сил реагування НАТО. Зокрема, Єврокорпус виконував функції наземного компоненту СРН у 2006 і 2010 роках.

Морські формування

Командування морським компонентом СРН здійснюється у режимі чергування трьома мобільними штабами, сертифікованими командуванням операцій НАТО:

- Штабом командування італійськими ВМС на борту авіаносця "Giuseppe Garibaldi";
- Штабом командування іспанськими ВМС на борту транспортно-десантного корабля "Castilla";
- Штабом командування британського флоту на борту авіаносця "Ark Royal" (виводиться з експлуатації).

Наразі проходить сертифікація ще двох штабів: на борту французького авіаносця "Charles de Gaulle"¹⁹ і корабля управління ВМС США "Mount Whitney". В майбутньому планується сертифікувати штаб на борту французького десантного корабля "Mistral".

Власне морські сили НАТО складаються з двох груп – Морської групи 1 (SNMG1, Standing NATO Response Force Maritime Group 1) і Морської групи 2 постійних сил реагування НАТО (SNMG2, Standing NATO Response Force Maritime Group 2). Ці сили зазвичай складаються з 3-6 бойових кораблів, що на ротаційній основі надаються країнами-членами Альянсу, що діють під єдиним командуванням і надані у розпорядження НАТО. Також існують дві постійні

---

¹⁹ Після підписання у 2010 році угоди про військову співпрацю між Великобританією і Францією, він виконує завдання в інтересах обох країн.

морські групи НАТО з мінного захисту (SNMCMGs), але вони не є ударними військовими формуваннями.

Сили SNMG1²⁰ були утворені ще у 1960-х роках і стали першою у світі постійно діючою багатонаціональною ескадрою. Спочатку виникла практика регулярних спільних навчань Великобританії, Нідерландів і США MatchMaker. У 1968 році на основі досвіду цих навчань були утворені Постійні військово-морські сили НАТО на Атлантиці (STANAVFORLANT). В цій якості вони діяли до 2005 року, коли були включені до Сил реагування НАТО і перейменовані на SNMG1. Основу сил, зазвичай, складають кораблі Великобританії, Данії, Іспанії, Німеччини, Нідерландів, Норвегії, Португалії, Сполучених Штатів. Однак кораблі надаються і іншими країнами НАТО.

SNMG1 активно залучаються до операцій НАТО. Відповідно до рішення Північноатлантичної ради щодо реагування у рамках статті 5 Вашингтонського договору (колективна оборона) на теракти 11 вересня 2001 проти Сполучених Штатів, сили SNMG1 (STANAVFORLANT) були спрямовані до Середземного моря для підтримки операції "Active Endeavour". На сьогодні SNMG1 розгорнуті в Аденській затоці у межах антипіратської операції НАТО "Ocean Shield". SNMG1 регулярно беруть участь у навчаннях НАТО, і, за запрошенням, у спільних навчаннях з країнами-партнерами. Під час операції НАТО у Лівії в 2011 році SNMG1 були розгорнуті у зоні її проведення.

SNMG2²¹ є правонаступником Постійної військово-морської сили НАТО у Середземному морі (STANAVFORMED), які були активовані у 1992 році, які, у свою чергу, були створені на основі Морських сил НАТО, що створювались за викликом протягом 20 років, починаючи з 1970-х років (NAVOCFORMED). У сучасному виді SNMG2 існують з 2005 року, коли стали частиною Сил реагування НАТО.

---

²⁰ *Allied Maritime Command Headquarters Northwood*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.manw.nato.int/>

²¹ Там само.

Основою спрямованістю дій SNMG2 з моменту утворення стало забезпечення морських ембарго ООН протягом конфліктів на Балканах. Протягом 1992-1996 років (у тому числі, у якості об'єднаних сил НАТО і ЗСС). У 1999 році SNMG2 (STANAVFORMED) підтримували повітряні операції НАТО у Косові. Після терактів 11 вересня 2001 року проти США ці сили були спрямовані до східного Середземномор'я для участі в операції "Active Endeavour". З 2008 року SNMG2 за запитом ООН забезпечують охорону суден, що доставляють гуманітарну допомогу до Сомалі. З 2009 року SNMG2 в рамках ротації перебрали на себе функції проведення антипіратської операції НАТО "Ocean Shield".

2. Багатонаціональні військові формування ЄС

Концепцією "Гельсінських завдань – 2010", яка була затверджена ЄС у 2004 році²², передбачені два основні напрями розвитку спільних військових інструментів Європейського союзу. Перший – розбудова Єврокорпусу, другий – створення Бойових груп ЄС (БГ). Де-юре, найбільш потужним військовим формуваннями ЄС є Єврокорпус. Однак де-факто він знаходиться під управлінням НАТО. Структура, завдання і функції Єврокорпусу були розглянуті у попередньому підрозділі.

Бойові групи ЄС – підрозділи швидкого реагування батальйонного рівня. Концепція бойових груп була затверджена влітку 2004 року. На її основі з початку 2007 року підтримується готовність ЄС до проведення двох одночасних операцій. Початкові плани передбачали організацію 13 бойових груп. Згодом було прийнято рішення збільшити їх число до 18.

Бойові групи повинні налічувати 1,5-2,5 тис. військовослужбовців, мати здатність до розгортання у зоні проведення операції за межами ЄС за 5-15 діб і автономно діяти протягом місяця. Кожна група може включати чотири (мото)піхотні і одну бронетанкову роти, артилерійську батарею, підрозділи бойового і тилового забезпечення. Таким чином, за структурою бойова група являє собою, посилений батальйон. Передбачається, що БГ ЄС можуть діяти у складних природно-кліматичних умовах. Наявність мандата ООН бажана, але не обов'язкова.

Великобританія, Іспанія, Італія, Франція і Швеція сформували п'ять бойових груп, які можна вважати мононаціональними при міноритарній участі інших країн. Всі інші групи – багатонаціональні, однак "ядром" більшості з них виступають зазначені 5 країн. Франція є лідером двох багатонаціональних груп: перша – за участі Бельгії, друга – Бельгії, Німеччини, Іспанії та Люксембургу. Італія буде основним учасником трьох багатонаціональних груп: перша – з

---

²² *Headline Goal 2010* approved by General Affairs and External Relations Council on 17 May 2004, endorsed by the European Council of 17 and 18 June 2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/2010%20Headline%20Goal.pdf>

Румунією і Туреччиною; друга – спільно з Угорщиною та Словенією; третя – з Іспанією, Грецією і Португалією. Дві багатонаціональні групи очолить Німеччина: перша – з Нідерландами та Фінляндією, друга – з Чехією і Австрією. Великобританія сформує групу разом з Нідерландами. Іспанія виступить у ролі лідера групи за участі Німеччини, Франції та Португалії. Крім того, передбачається створення морської (амфібійної) бойової групи, що включає чотири іспанських і три італійських десантних корабля.

Крім зазначених, створюються групи без чіткого лідерства: так звана група HELBROC (від латинського скорочення назв країн учасниць – Греції, Кіпру, Болгарії, Румунії) до якої приєдналась Україна, Вишеградська група (вишеградські країни) участь України в якій узгоджується, Веймарська група (Польща, Німеччина, Словаччина, Латвія та Литва).

Схема діяльності Бойових груп ЄС подібна до Сил реагування НАТО: чергування з ротацією у 6 місяців. Відмінності полягають у тому, що для ЄС підтримується готовність сил батальйонного рівня замість бригадного у НАТО. Також, ЄС підтримує парне чергування груп (одночасно дві групи для виконання у разі необхідності двох різних завдань).

Ще однією відмінністю Бойових груп ЄС від Сил реагування НАТО є те, що вони активуються окремо для кожного чергування. Бойові групи ЄС не є постійними. Вони створюються на основі спеціальних угод на визначений термін та існують тільки під час чергування.

Єдине на сьогодні виключення – *Європейські сили оперативної дії (European Rapid Operational Force, EUROFOR)*²³. Це інтегроване багатонаціональне військове формування, яке одночасно виконує функції бойової групи ЄС. Європейські сили оперативної дії сформовані у 1995 році на основі угоди між Францією, Італією, Португалією та Іспанією і набули оперативної спроможності у 1996 році. У 1998 році було проголошена готовність EUROFOR до виконання покладених на нього функцій. Спочатку ці

---

²³ *European Rapid Operational Force (EUROFOR)*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurofor.it>

сили були підзвітні Західноєвропейському союзу. На них покладалось виконання так званих Петербургських завдань, у тому числі, гуманітарних, миротворчих і з примусу до миру. Після інкорпорації інститутів ЗЄС до Європейського Союзу на початку 2000-х, EUROFOR став частиною Європейської політики безпеки і оборони.

EUROFOR є формуванням бригадного рівня, і в залежності від покладеної місії може бути збільшене до рівня дивізії. Штаб сил знаходиться у Флоренції (Італія) і налічує понад 100 осіб. У мирний час сили EUROFOR існують як штаб, здатний забезпечити оперативне розгортання національних підрозділів, які у цьому випадку переходять у його командування. До перетворення EUROFOR на бойову групу ЄС постійних призначень національних контингентів не існувало. Тому мова фактично йшла про утворення багатонаціонального штабу з допоміжними функціями. На сьогодні відбувається створення повноцінного багатонаціонального формування.

EUROFOR брав участь у двох розгортаннях, один в Албанії, другий у Македонії. Перше з них відбувалось у відповідь на кризу, викликану потоком біженців з Косово до Албанії у 1998 році. Це розгортання було скоординоване з діями НАТО.

Розгортання у Македонії відбувалось під егідою Європейського союзу у рамках операції "Concordia". Ця операція проводилась за проханням македонського уряду з метою стабілізації внутрішньої ситуації у регіонах з албанським населенням протягом 2003-2004 років.

З липня по грудень 2011 року відбувалось перше чергування EUROFOR в якості бойового підрозділу Європейського Союзу.

3. Багатонаціональні військові формування ОДКБ

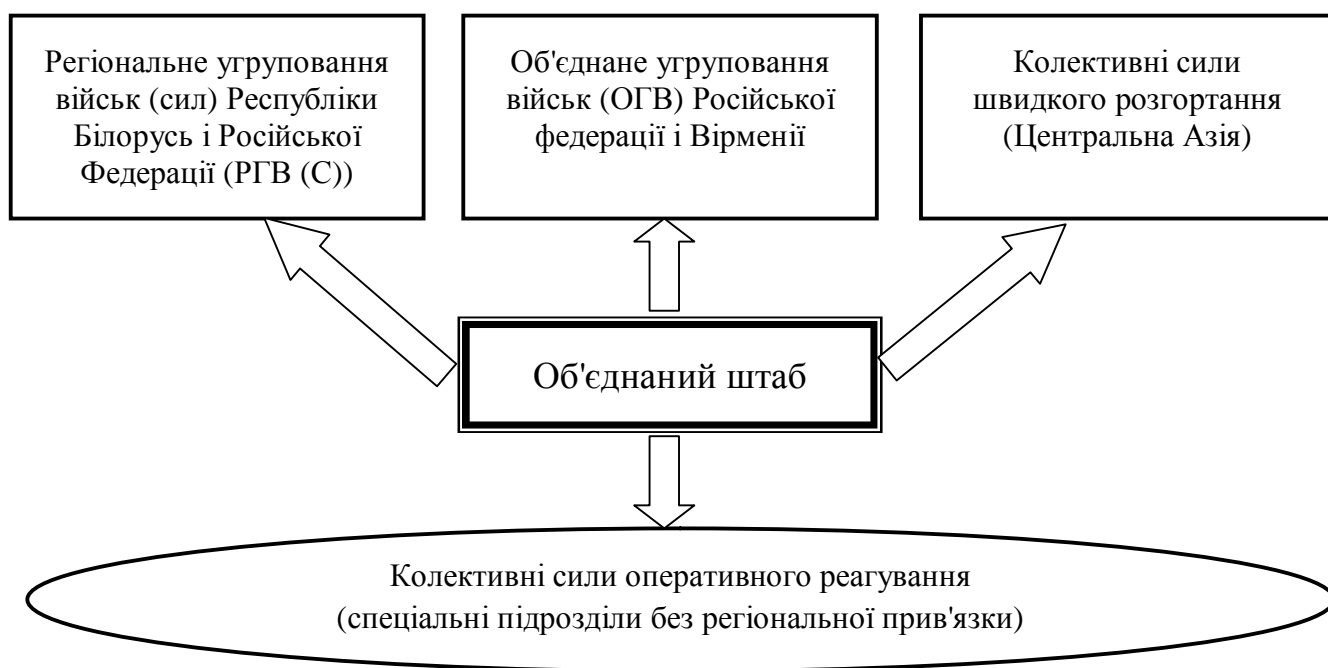
У рамках ОДКБ відбуваються достатньо інтенсивні процеси утворення багатонаціональних військових формувань. Однак вони ще не набули того рівня інтеграції, який можна спостерігати у НАТО. У мирний час контингенти, призначені до складу цих формувань, знаходяться під національним командуванням. Штабні структури знаходяться на початковому етапі формування. Підготовка і навчання особового складу є прерогативою національних урядів. Однак згідно з Планом спільних заходів оперативної і бойової підготовки, національні контингенти регулярно беруть участь у проведенні спільних навчань.

Військова організація ОДКБ має чітку регіональну структуру. Фактично, ОДКБ має три окремі регіони колективної безпеки: європейський, кавказький і центральноазіатський.

У європейське угруповання входять російські та білоруські військові з'єднання, загальна чисельність яких досягає 200 тис. чоловік. У кавказькому угрупованні чисельністю близько 50 тис. чоловік представлені російський і вірменський контингенти. Кавказьке угруповання є більш інтегрованим за європейське, за рахунок російських військових баз на вірменській території.

За великим рахунком, мова в даному випадку йде скоріше про формальні процедури, ніж про реальні інтегровані структури. У рамках двосторонніх російсько-білоруських і російсько-вірменських угод узгоджені деякі процедури спільних дій військ на випадок великомасштабної війни і утворені "ембріональні" спільні штабні структури. Однак європейське і кавказьке угруповання не мають багатонаціональних інтегрованих формувань, хоча б на рівні корпусів, які могли б бути задіяні для колективних операцій у конфліктах середньої і малої інтенсивності. Тому сьогодні чисельність цих угруповань можна розглядати як арифметичну суму військ (сил), які потенційно можуть використовуватися в рамках загальних стратегічних планів.

З 1 січня 2004 року функціонує Об'єднаний штаб (ОШ) ОДКБ – постійно діючий робочий орган Ради міністрів оборони. Його штат (55 осіб) формується на основі квот, встановлених виходячи з розмірів внесків країн-членів до бюджету Організації. Відповідно до цього принципу в ОШ працюють 35 представників від Росії, оскільки вона забезпечує 50 % бюджету Організації, і по 4 офіцери від інших держав.

Рис.1. Багатонаціональні військові формування ОДКБ

Основою створення *регіонального угруповання військ (сил) Республіки Білорусь і Російської Федерації (РГВ (С))* є Концепція колективної безпеки держав-учасниць Договору про колективну безпеку (ДКБ), затверджена у 1995 році. Технічні параметри спільних сил були визначені Загальними принципами військового будівництва та використання елементів військової інфраструктури, затвердженими у 1997 році. У 1998 році була затверджена Концепція спільної оборонної політики Білорусі та Росії, в якій визначено склад, основи планування, застосування, управління і забезпечення РГВ (С).

На основі зазначених документів у 1998 році була ратифікована Угода між Республікою Білорусь і Російською Федерацією про спільне забезпечення регіональної безпеки у військовій сфері, яка розкриває поняття регіону, регіонального угруповання військ (сил), порядок планування заходів щодо забезпечення її функціонування та ін. На її виконання міністерствами оборони двох держав був розроблений План застосування РГВ (С) в інтересах забезпечення безпеки Союзної держави (затверджений у 2000 році).

Таким чином, було документально оформлене регіональне угруповання військ (сил), до складу якого увійшли всі Збройні Сили Республіки Білорусь і 20-та армія Західного військового округу Збройних Сил Російської Федерації із з'єднаннями, військовими частинами посилення центрального і окружного підпорядкування.

Функціонування регіонального угруповання військ (сил) у мирний час здійснюється шляхом узгоджених дій національних сил відповідно до щорічного Плану спільних заходів. Результатом цієї діяльності протягом останніх десяти років можна вважати узгодження планів забезпечення боєготовності і боєздатності РГВ (С), проведення навчань, визначення бойового складу угруповання.

Серед найбільших проведених навчань РГВ (С) – "Щит Вітчизни – 2006" і "Захід – 2009". Такі навчання проводяться раз на два роки. У 2011 році "Щит Союзу-2011" було проведено на території Російської Федерації. Однією з причин вибору російської території була вкрай негативна реакція європейських країн на проведення попередніх навчань.

Приблизно за такою самою схемою відбувається розвиток кавказького угруповання ОДКБ. Влітку, 2011 року, було ратифіковано протокол про продовження строку дії двостороннього договору між Російською Федерацією і Вірменією від 1995 року про російську військову базу у вірменському місті Гюмрі²⁴. Протокол був підписаний в ході візиту президента Росії до Вірменії у

---

²⁴ 102-я військова база Міністерства оборони Росії, дислокована в Гюмрі, утворена 1 вересня 1994 на підставі директиви МО Російської Федерації від 21.06.94 року на базі 127-ї Червонопрапорної мотострілецької

серпні 2010. Термін дії договору становив 25 років, протокол продовжує його дію до 49 років.

Крім продовження терміну перебування російських військових баз, в протоколі визначений процес спільної оборони і забезпечення безпеки Вірменії. Також Росія прийняла зобов'язання забезпечувати Вірменію сучасним озброєнням, військовою і спеціальною технікою.

За узгодженою схемою, 102-а військова база Російської Федерації входить до складу *Об'єднаного угруповання військ (ОГВ) Російської федерації і Вірменії*. ОГВ складається з двох військових груп і має захищати вірмено-турецьку ділянку кордону. Окрім 102-ї бази до ОГВ включені підрозділи Прикордонного управління Федеральної служби безпеки (ФСБ) Росії у Вірменії²⁵.

Таким чином, західний і кавказький регіони ОДКБ формально мають спільні штаби, однак реальне управління військами здійснюється на національному рівні. Елементи багатонаціональності можна спостерігати тільки в центральноазіатському регіональному угрупованні, що отримало назву *Коллективних сил швидкого розгортання (КСШР)*. Це угруповання відрізняється від двох інших тим, що перед ним поставлене завдання не тільки відбиття потенційної зовнішньої військової агресії, але й проведення спільних антитерористичних операцій. На момент створення (кінець 1990-х років) чисельність КСШР становила близько 1 500 осіб (по 1 батальйону від Казахстану, Киргизії, Росії та Таджикистану). До угруповання увійшли казахстанський штурмовий батальйон "Казбат", киргизький гірськострілецький батальйон, російська тактична група батальйонного рівня, російський окремий

дивізії 7-ї гвардійської армії ЗС СРСР. Чисельний склад бази 3 083 людини. База ділиться на два гарнізону: Єреванський і Гюмрійській. Єреванський гарнізон включає в себе групу управління, мотострілецький полк, авіаційну базу, радіоцентр ГРУ. Гюмрійській гарнізон – два мотострілецьких полка, зенітний ракетний полк, артилерійський полк. Крім того, база № 102 включає в себе танковий, розвідувальний, ремонтно-відновлювальний, інженерно-саперний батальйони, а також батальйони матеріального забезпечення, радіаційний хімічного і бактеріологічного захисту, протитанковий дивізіон, радіоелектронну, медичну і комендантську роти, госпіталь, склади інженерного озброєння групового підпорядкування, банк, відділ ФСБ.

²⁵ Госдума РФ одобрила протокол о продлении срока размещения российской военной базы в Армении.

Кавказский узел. Июнь 18 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/187468/>

батальйон зв'язку, а також таджицький десантно-штурмовий батальйон. До угруповання були включені частини штурмової та транспортної авіації. Пізніше чисельний склад КСШР був збільшений до 4 тис. чоловік. На сьогодні у складі угруповання знаходяться 10 батальйонів: по три від Росії і Таджикистану та по два від Казахстану і Киргизстану. Авіаційна складова (10 літаків і 14 вертольотів) знаходиться на російській авіабазі Кант в Киргизстані.

КСШР за принципами організації нагадує інтегровані структури НАТО – складаються із спеціально виділених національних підрозділів, здатних діяти під єдиним командуванням багатонаціональних штабів. Тим не менш, багатонаціональних корпусів, дивізій, бригад і батальйонів не існує.

Номінально, КСШР мають центральну штабну структуру, роль якої виконує Постійна оперативна група (ПОГ) штабу КСШР в Бішкеку (Киргизстан). Там є представник збройних сил Киргизії. Сили оснащені однотипними зразками озброєння та військової техніки. Фінансування ведеться за пайовою схемою: 50 % – Російська Федерація, 30 % – Казахстан, по 10 % – Таджикистан і Киргизстан.

У результаті напруженості у двосторонніх стосунках з іншими членами ОДКБ у 2009 році Узбекистан почав блокувати розвиток військового співробітництва (раніше Узбекистан вже припиняв членство в організації). Зокрема, країна відмовилась підписувати угоду про створення *Колективних сил оперативного реагування (КСОР)*. У той же час, цей проект активно просувається Росією. Він має об'єднати сили спеціальних операцій, а також спеціальні підрозділи інших відомств (не тільки міністерств оборони) усіх членів ОДКБ. В результаті повинен з'явитись ефективний колективний інструмент реагування на широкий спектр конфліктів низької інтенсивності²⁶.

Узбекистан вимагає щоб рішення про застосування КСОР приймалися на основі консенсусу, а не більшістю голосів, як пропонує Росія. Крім того, Узбекистан відмовляється направляти війська в інші держави, якщо це

---

²⁶ Для реагування на конфлікти середньої та високої інтенсивності мають використовуватись регіональні угруповання військ (сил).

суперечить національному законодавству. Але головна вимога – заборонити залучати підрозділи КСОР для вирішення конфліктів між державами, що входять до ОДКБ.

Номінально, у затверженому главами держав ОДКБ складі, КСОР налічує близько 17 тисяч військовослужбовців і близько 2 тисяч співробітників інших силових структур. Від Росії в КСОР входять 98-я гвардійська повітрянодесантна дивізія (Іваново), 31-а гвардійська десантно-штурмова бригада (Ульянівськ), загін міліції особливого призначення "Зубр", загін міліції спеціального призначення "Рись" та загін міністерства з надзвичайних ситуацій "Лідер". Від Білорусі до КСОР виділені – 103-а гвардійська окрема мобільна бригада сил спеціальних операцій і спеціальний загін швидкого реагування бригади спецназу внутрішніх військ міністерства внутрішніх справ; від Казахстану – 37 - а десантно-штурмова бригада аеромобільних військ (Талдикорган) і батальйон морської піхоти; від Киргизстану – батальйон міністерства оборони і спеціальний загін швидкого реагування міністерства внутрішніх справ; від Вірменії та Таджикистану – по батальйону²⁷.

Окрім інтеграції на рівні ОДКБ існують приклади колективних сил, що створені на основі двосторонніх угод між Росією і членами організації. З перших років незалежності Киргизстану Росія надає йому допомогу в розбудові національних збройних сил та інших силових структур. Налагоджено регулярні контакти між силовими структурами двох країн, особливо щодо координації боротьби з міжнародним тероризмом. За ініціативою Росії в Бішкеку в 2001 році було відкрите регіональне відділення Антитерористичного центру СНД та вже згаданий орган управління (штаб) Колективними силами швидкого розгортання центральноазіатського регіону. На регулярній основі проводяться спільні навчально-тренувальні заходи антитерористичних підрозділів обох країн.

Підрозділи протиповітряної оборони (ППО) Киргизстану регулярно проводять спільні навчально-бойові стрільби разом з російськими частинами на

---

²⁷ *О.Горунай*. Впереді – "Кавказ-2012" // Красная звезда, 12 Августа 2011 года.

полігоні "Ашулук" (Астраханська область Росії). Російські фахівці надають допомогу в організації управління черговими силами і засобами ППО, підтримці їх у постійній бойовій готовності.

Після розпаду СРСР Росія взяла на себе певні зобов'язання щодо охорони киргизко-китайського кордону і розбудови прикордонних військ Киргизстану. З цією метою у 1992 році було підписано угоду про базування на території Киргизстану групи прикордонних військ Росії загальною чисельністю 5 тисяч осіб. Крім охорони більш ніж 1 000-кілометрової ділянки кордону з Китаєм, російські прикордонники здійснювали контроль у міжнародному аеропорту столиці Киргизстану "Манас".

Під час громадянської війни в Таджикистані у першій половині 1990-х років та активної діяльності наркокур'єрів підрозділи російської погрангрупи контролювали також низку напрямків на киргизько-таджицькому кордоні.

Киргизько-китайський кордон охоронявся силами Росії до 1999 року, коли ці функції були передані Киргизстану на його прохання. Практично вся матеріально-технічна база російських прикордонних військ була безоплатно передана Киргизстану.

Після виведення російських прикордонних військ у Киргизстані залишилася тільки Оперативна група прикордонної служби ФСБ Росії (ОГПС). Відповідно до досягнутих домовленостей, в завдання Групи входить надання киргизьким прикордонним структурам консультативної допомоги у вирішенні організаційних питань, пов'язаних з технічним забезпеченням, охороною кордону і підготовкою фахівців прикордонної служби. Вже кілька років самостійної охорони киргизькими прикордонниками державного кордону стала зрозуміла недостатня готовність Киргизстану до самостійної охорони кордону. У травні 2007 року парламент Киргизстану виступив з пропозицією знову передати охорону кордонів республіки російським прикордонникам. Ця пропозиція залишається на рівні ініціативи.

З моменту розпаду СРСР Група прикордонних військ Росії (ГПВР) в Таджикистані структурно складалася з Калайхубської погранкомендатури і п'яти

прикордонних загонів: Пянджського, Московського, Хорогського, Ішкашімського і Мургабського (кожен з яких має у своєму складі 11÷13 прикордонних застав), що відповідають за конкретну ділянку кордону. Утримання ГПВР і витрати на оперативну діяльність практично повністю фінансуються за рахунок федерального бюджету Росії.

Російські прикордонники зіграли помітну роль у локалізації громадянського конфлікту в Таджикистані. Багато в чому, завдяки діям Групи прикордонних військ Росії, командування Об'єднаної таджицької опозиції так і не змогло налагодити постачання опозиційним силам в Душанбе і районах Припамір'я озброєнь і боєприпасів з баз на території Афганістану.

На початку 2000-х років з ініціативи таджицької сторони почався процес поступової передачі ділянок кордону під охорону національних прикордонних підрозділів, який завершився у 2004 році. На підставі Угоди "Про співробітництво з прикордонних питань", підписаної у 2004 році, в Таджикистані на сьогодні залишилися тільки військові радники Прикордонної Служби ФСБ Росії, завданням яких є сприяння в розбудові таджицьких прикордонних підрозділів та консультативна допомога в організації охорони державного кордону.

Висновки

Розвиток багатонаціональних військових формувань супроводжує інтеграційні процеси у рамках НАТО, ЄС і ОДКБ. Обираючи партнерів для створення багатонаціональних підрозділів, певна країна може сприяти тому чи іншому напрямку своєї інтеграції.

Безперечним лідером у створенні багатонаціональних підрозділів є НАТО. ЄС (з меншим запізненням) і ОДКБ (з більшим запізненням) намагаються відтворити організаційні напрацювання Альянсу.

Сучасна модель багатонаціональності, яка реалізується у НАТО, полягає у створенні *умов* для природної військової інтеграції своїх членів і партнерів. Це робиться через впровадження спільних стандартів і штабних процедур. Особливо це стосується відпрацьованої системи визначення командних повноважень. Система, розроблена у роки "холодної" війни для управління коаліційних армій, виявилась корисною для створення багатонаціональних штабів нижнього рівня, відкривши шлях для інтеграції "знизу-вверх".

Військова інтеграція у рамках Альянсу забезпечується "зверху-вниз", однак реалізується "знизу-вверх". Незалежно від мотивів, які спонукають країни-члени до створення багатонаціональних формувань (безпека, політика чи економіка), такі формування можуть бути достатньо легко "вбудовані" в командну структуру Альянсу.

Ідея ротаційного чергування, покладена в основу діяльності Сил реагування НАТО, урівнює у статусі національні і багатонаціональні підрозділи. Вони сертифікуються за одними правилами і включаються до командної структури Альянсу на одному рівні. Таким чином, якщо певні країни вирішують об'єднати військові "активи", вони сплачують мінімум організаційних "штрафів" і при цьому, зазвичай, отримують значні політичні і організаційні переваги. У рамках НАТО сертифіковані вісім корпусів, з них чотири, тобто 50 % – багатонаціональні. Важливо, що ці корпуси активно використовуються в операціях Альянсу.

Європейський союз намагається відтворити досвід НАТО. Схема діяльності Бойових груп ЄС подібна до Сил реагування НАТО: чергування з ротацією у 6 місяців. Відмінності полягають у тому, що для ЄС підтримується готовність сил батальйонного рівня замість бригадного у НАТО. ЄС підтримує парне чергування груп (одночасно дві групи для виконання у разі необхідності двох різних завдань).

Важливою відмінністю Бойових груп ЄС від Сил реагування НАТО є те, що вони активуються окремо для кожного чергування. Бойові групи ЄС не є постійними. Вони створюються на основі спеціальних угод на визначений термін та існують тільки під час чергування. Механізм Бойових груп ЄС до сьогодні жодного разу не використовувався для проведення операцій – вони проводились за іншими організаційними схемами, передбаченими Спільною політикою безпеки і оборони ЄС. Єдине виключення – Європейські сили оперативної дії (EUROFOR), які були створені до реалізації концепції Бойових груп, використовувались для операцій ЄС і зараз виконують функції однієї з Бойових груп.

Слабкою ланкою ЄС є командна структура. Знов створені країнами-членами багатонаціональні підрозділи потрапляють в управлінський вакуум і опиняються в полі дії НАТО. Наочним прикладом є історія Єврокорпусу.

У межах ОДКБ відбуваються достатньо інтенсивні процеси утворення багатонаціональних військових формувань. Однак вони не набули того рівня інтеграції, який можна спостерігати у НАТО. У мирний час контингенти, призначені до складу цих формувань, знаходяться під національним командуванням. Багатонаціональні штабні структури тільки формуються. Їх штати на порядок менші, ніж у європейських багатонаціональних штабів. Підготовка і навчання особового складу є прерогативою національних урядів. Однак, згідно з Планом спільних заходів оперативної і бойової підготовки ОДКБ, національні контингенти регулярно беруть участь у проведенні спільних навчань.

Військова організація ОДКБ має чітку регіональну структуру. Фактично, ОДКБ має три окремі регіони колективної безпеки: європейський, кавказький і центральноазіатський. Концептуально, ОДКБ знаходиться на тому рівні інтеграції, який існував у НАТО до появи ідеї Сил реагування (в практичній реалізації відставання ще більше). Сильною стороною концепцій інтеграції, які розробляються у рамках ОДКБ, є ідея комплексних сил, які включають не тільки військові підрозділи, але й підрозділи інших силових структур.

Можна прогнозувати, що значного прогресу у діяльності Колективних сил швидкого розгортання і Колективних сил оперативного реагування ОДКБ не відбудеться до тих пір, поки в рамках ОДКБ не буде реалізована ідея чергування.

Політика позаблоковості України передбачає конструктивну співпрацю з військово-політичними союзами. Один з можливих напрямів – створення багатонаціональних військових формувань, якщо це не передбачає зобов'язань щодо колективної оборони.

Протягом 2010-2011 років активно розширювалась участь України в багатонаціональних формуваннях НАТО і ЄС. Логіка цих процесів визначена рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 21 квітня 2011 року "Про участь Збройних Сил України у багатонаціональних військових формуваннях високої готовності"²⁸.

Українські підрозділи здійснили чергування у рамках 15-ї (друга половина 2010 року) і 16-ї (перша половина 2011 року) ротацій Сил реагування НАТО. Проведені сертифікаційні навчання для залучення українських підрозділів у наступних ротаціях. У другій половині 2011 року відбулось перше чергування Українських підрозділів у рамках Бойової групи "HELBROC". Наступне чергування цієї групи заплановане на 2014 рік. Влітку 2011 року узгоджена участь України у новій Вишеградській бойовій групі ЄС, активація якої запланована на 2016 рік.

---

²⁸ Введено в дію Указом Президента № 492/2011 від 21 квітня 2011 року

Ці події можна розглядати як "підготовчий" рівень для залучення України до постійних багатонаціональних формувань. Важливим досвідом у цьому відношенні може стати створення українсько-польсько-литовської бригади на базі українсько-польського батальйону. Переговори щодо створення такої бригади тривають і мають політичну підтримку керівництва трьох країн.

Для успіху цього проекту необхідно враховувати досвід інших багатонаціональних формувань в Європі. Основні рекомендації, які випливають з цього досвіду – необхідність поєднання політичних, економічних і безпекових інтересів і чітке визначення механізмів спільного управління (адміністрація, логістика, командування). У створенні українсько-польсько-литовської бригади основними є політичний інтерес (європейська інтеграція України) і економічний інтерес (мінімізація витрат). Однак без включення даної бригади до існуючих військових механізмів європейської безпеки (перш, за все, Сил реагування НАТО і Бойових груп ЄС) її ефективність буде сумнівною. Тому вже зараз необхідно ретельне опрацювання даного питання.

Створення багатонаціональних формувань ОДКБ за участі України сьогодні проблематичне через значне відставання цієї організації від НАТО і ЄС що стосується інституційної розбудови. Найбільш перспективним проектом ОДКБ є Колективні сили оперативного реагування. Однак, щоб предметно розглядати залучення до нього України, необхідно вирішення двох проблем – політичної (опозиція цьому проекту всередині ОДКБ) і організаційної (забезпечення механізму ротаційного чергування сертифікованих підрозділів).

Таким чином, зазначений досвід функціонування багатонаціональних формувань НАТО і ЄС може бути використаний при утворенні українсько-польсько-литовської бригади і інших багатонаціональних формувань за участі України.

Додаток. Командні повноваження НАТО

Точні визначення командних повноважень містяться у стандарті НАТО № 3680 (STANAG 3680) "NATO Glossary of Terms and Definitions". В узагальненому вигляді їх зміст наведено нижче²⁹.

Оперативне командування – Operational Command (OPCOM).

Таке повноваження надає командир (багатонаціонального формування) право визначати місії та завдання підлеглим командирам (національних контингентів) щодо застосування їх підрозділів, переформування сил, делегування або відкликання оперативного і/або тактичного контролю як він вважає за потрібне. Як такий, цей вид повноважень не передбачає адміністративних функцій і забезпечення логістики. Він може бути використаний командиром багатонаціональних сил для найменування і призначення позначок наданим йому національним підрозділам.

Оперативний контроль – Operational Control (OPCON).

Таке повноваження надає командир (багатонаціонального формування) право спрямовувати надані йому (національні) сили для виконання конкретних місій або задач, які, зазвичай, обмежені за функціями, часом і територією. Командир може застосовувати надані йому підрозділи, надавати або відкликати право тактичного контролю над цими підрозділами підлеглим командирам. Оперативний контроль не дає командиру права окремо застосовувати компоненти наданих у його розпорядження підрозділів. Як такий, оперативний контроль не передбачає адміністративних функцій і забезпечення логістики.

Тактичне командування – Tactical Command (TACOM).

Таке повноваження надає командир (багатонаціонального формування) право назначати завдання наданим йому силам для здійснення місій, визначених вищими ланками командування.

---

²⁹ *Thomas-Durell Young*. NATO Command and Control for the 21st Century. Joint Force Quarterly. National Defense University. Washington, Autumn/Winter 2001–02, p.41.

Тактичний контроль – Tactical Control (TACON).

Такий вид контролю передбачає право командира (багатонаціонального формування) здійснювати деталізоване і, зазвичай, обмежене за територією і часом командування переміщеннями і маневрами наданих йому (національних) підрозділів задля виконання визначених місій.

Координаційні повноваження – Coordinating Authority.

Таке повноваження надає командир (багатонаціонального формування) або призначеній особі право координувати здійснення конкретних функцій або діяльності сил різних країн або видів. Воно дає право вимагати консультацій між відомствами, однак не дозволяє примушувати до певних рішень. У разі неможливості досягти згоди між суб'єктами, що координуються, командир має звернутись до вищого командування.

Зміст

ВСТУП	3
1. БАГАТОНАЦІОНАЛЬНІ ВІЙСЬКОВІ ФОРМУВАННЯ НАТО	7
2. БАГАТОНАЦІОНАЛЬНІ ВІЙСЬКОВІ ФОРМУВАННЯ ЄС	19
3. БАГАТОНАЦІОНАЛЬНІ ВІЙСЬКОВІ ФОРМУВАННЯ ОДКБ	22
ВИСНОВКИ	30
ДОДАТОК. Командні повноваження НАТО.	34